

МИЋО СТОЈАНОВИЋ\*

## СВЈЕТСКЕ ТАЧКЕ СПОТИЦАЊА

### У в о д

Када се цртају граничне мапе, онда се мало пита да ли је територија подијељена по етничком принципу. Тако може испасти, да творци мапа, умјесто да подјелом направе мир, изазивају рат или у најбољем случају оно што остало није прави мир. Творци карата, на примјер, за Босну истичу како су направили грандиозан плап - етнички су прекројили карту Босне и сачували државу у којој је обезбијеђен мир. Летимичан поглед на пут низ Балкан, преко Леванта до Израела (и до многих других немирних региона на кугли земаљској), разувјерио би свакога ко вјерује да повлачење граница на мапи, може да претвори непријатеља у доброг сусједа. Тако испада да творци мапа, доносе многим народима велику невољу. У бившој Југославији, Срби су живјели измјешани са Хрватима и Муслиманима. И нове граничне линије на мапи Босне остављају тешке посљедице. Историја је пуна оваквих неправди, најчешће направљених принудом и мимо воље појединих народа. Адолф Хитлер је 20 година послје париске мировне конференције на којој је прокламована могућност народа на самоопредељење и отцјепљење, иронично, газећи Чехословачку, изјавом како силом спроводи "самоопредељење" за тамошњу њемачку мањину.

Или, када су стварали Албанију 1912. године, европски државници нису претпостављали да ће она непрестано иницирати преко Косова кризно подручје па Балкану.

Ирско питање подјелом острва 1921. године, доводи католичку мањину под доминацију протестаната на сјеверу. Невоље су почеле поново 1969. године.

Крвави раскид хиндуистичке Индије и муслиманског Пакистана 1947. године оставио је иза себе доста нерјешених питања. Рат који је уследио, довео је *\*Др Мићо Стојановић, ваљадни професор, Филозофски факултет, Бана Лазаревића 1. 78000 Бања Лука. РС. Рад примљен 28.4.1996. године.*

до стварања Бангладеша. Још један рат је у току у индијској држави Кашмир. И у Индији живи још око 100 милиона муслимана.

Прецизне мапе којима су Арапи и Јевреји раздвојени у Палестини 1948. године проузроковале су дугогодишњи рат.

И, као што показује примјер Палестине, чак и када се људи пребаце негдје иза хоризонта, њихова осјећања се не могу избрисати. Млади Палестинци избјегли из Сирије још носе кључеве својих породичних кућа изгубљених у Хаифи прије двије генерације. Нико не нуди брза рјешења ових проблема. Међутим, научници који проучавају ова питања кажу, да се 292 групе народа налазе на разне начине изложене нестајању, а то је око једне шестине свјетске популације, скоро милијарду људи.

Тако због нерјешених политичко-географских питања и неправедног историјског наслеђа данас и мали простори, чак и ненасељени, који у свјетским размјерама представљају само малу тачку, представљају камен спотицања у међународним односима. Посебно су занимљиви оточни простори који се до јуче у географији нису ни спомињали и били ничија земља. Слично је са гребенима и планинским врховима и превојима. Међутим, такви простори могу представљати трајна кризна жаришта.

### Кратки спој на линији Букурешт - Кијев

На географским картама Европе тешко се може наћи Змијско острво, смјештено на црноморској пучини наспрам сјеверног дијела Дунавске делте, чији рукавац сачињава садашњу румунско-украјинску међународну границу. То некада сасвим безначајно острвце, од 1918. до 1940. године (као и читава Бесарабија) припадало је Румунији, која данас тражи то минијатурно острво. Румунија, наиме, сматра да се острво "незаконито" налази под украјинском јурисдикцијом.

Међутим, Украјина је изненађена због румунских територијалних претензија, и најављује, да неће учинити никакве концесије у погледу територијалног интегритета. Тако су се односи између Украјине и Румуније спотакли о камено острво, чији историјат "острво змија" је врло замршен. Наиме, помиње се први пут Међународним документом 1857. године по окончању Кримског рата, а париским протоколом потврђено је да Змијско острво спада у састав Дунавске делте и треба да слиједи његову судбину. А Берлинским уговором (1878), (послије руско-турско-румунског рата) Отоманско царство је уступило острво румунској краљевини.

Међутим, 1940. године последије склапања пакта Рибентроп-Молотов о анексији Бесарабије, ово острво је остало у саставу Румуније, као и читава делта. Даље, Париским мировним уговором из 1947. утврђено је да граница

између СССР-а (и Украјине) остане опаква каква је била 1940. године, тј. острво је припало Румунима. Али, 1948. године о "трасирању" заједничке границе специјално совјетско-румунским уговором, 1945. Змијско острво је припало СССР-у. И Хелсиншким и Париским документима, Румунија је признала границе. Сада, пак, послје распада СССР-а, то ненасељено и безводно острвце површине свега 1,5 квадратног километра, постало је саставни дио Украјине, због чега се са стране Румуније чују жучне оптужбе. Повод је, како се истиче, предузимање неких активности од стране Украјине око острва, што се протумачило као игнорисање претензија румунских власти на ту територију. Из Украјине кратко реагују: "Што се нас тиче Змијско острво није предмет за расправу. Он је давно ријешен".

А што се Букурешта тиче није само у питању Змијско острво, већ и простор од укупно 7.000 квадратних километара. Румунија жели да се разграничи црноморска румунско-украјинска гранична зона, и да се назначи ништавност пакта Рибентроп-Малотов, закључен 1939. Сходно том пакту, односно његовом тајном анексу, СССР је 1940. године анектирао цијелу Бесарабију.

Украјинци сада тврде да се та "давнашња историја" њих уопште не тиче, јер данашња Украјина нема с тим пактом никакве везе.

Међутим, ни у Букурешту, као ни у Кијеву нико не крије да је Змијско острво постало предмет врло оштрог спора оног тренутка, када је устаповљено да оно, у ствари, "плива на нафти", а откривене су у његовој зони и велике количине плина. Дакле, интересовање за ово острвце има дубоку економску основу. Уз то, украјинска војска тврди да је положај острва врло важан у војно-стратегичком погледу.

Као што се види, иако је простор мали, компликације могу изазвати велике потресе у овоме региону.

### Отварање кипарског досијеа

Кипарско питање се рјешава од 1974. године. Проблем је у томе што Кипар не прихвата суверенитет Турске и политичку равноправност на острву. Даљњи проблем је и у томе што и Грчка није за рјешавање кипарске кризе "на парче".

Кипар тражи демилитаризацију острва, уз прихват међународних снага у којима би биле ангажоване мировне снаге и трупе из Грчке и Турске. На основу оваквог става аналитичари називају да Кипар и турски комплекс чекају да уђу у поступак брзих рјешења, сличну оној из Дејтона за Босну.

Без обзира када ће се и како ријешавати кипарско питање, оно спада у ред оних који оптерећују међународне односе у овом дијелу свијета.

## Затегнутост у Егеју

Још једно мало острво оптерећује односе двију држава - Грчке и Турске. Ријеч је о каменој стијени насељеној стадом коза која вири из Егејског мора далекој 4 миља од Турске обале. Острво је величине као осредња башта, саопштавају из Грчке, али оно је грчка национална територија. Међутим, и Турци својатају оток у архипелагу Додеканеза.

Турска и Грчка су 1987. године поново ушле у рат, кад је турски брод за истраживање нафте покушао да ради у спорним егејским водама. Садашња ситуација је врло напета, јер су турски повинари хеликоптером долетјели на Имању и на ненасељеном острву уклонили грчку заставу и поставили своју. Онда су дошли Грци и уклонили црвено знамење са полумјесецом и вратили своје национално обиљежје. Послије овога "маневра" заставама и Грчка и Турска су изјавиле да не желе ескалацију и затегнутост у региону.

Турска оптужује Грчку због непријатељских потеза и због угрожавања виталних интереса Турска - користећи кризу око Кардака као изговор - што има за циљ угрожавање веза између Турске и Европске уније.

Тензија између два супротстављена сусједа настала је и због острвца у источном Егеју - Кардаку на турском исто као и Имија на грчком, на које обе стране полажу право. у питању је геостратегијски положај.

Страсти су се посредством САД смириле, али ватра може лако да се прошири у велики пожар. Јер, у областима источног Средоземља и Егеја оружје се из дана у дан и даље нагомилава. Према подацима Уједињених нација, Грчка и Турска су највећи увозници оружја у прошлој години у свијету. Америка је, на примјер, Турској извезла 932 оклопна борбена возила и 671 Грчкој, док је Њемачка Грчкој испоручила 85, а Турској 54 оклопна транспортера. И ово је додатно оптерећење односа између Турске и Грчке.

И раније су ове двије земље имале значајне активности око увоза оружја.

С обзиром на ситуацију, и мирољубиви преговори требало би да добију на убрзању. Ово тим прије што Грчка позива све народе свијета да под повољним условима насељавају око 2.000 пустих острва, па што Турска панично реагује. У питању је стратешки значај острва због којих се грчака влада одлучила да крене у програм њиховог насељавања.

## Заоштрава се спор око мореуза

Турска је 1936. године потписала Конвенцију из Монреа. У с међународном документу, на којег су параф ставиле и друге земље.

пише да у вријеме мира сви бродови имају право на слободни пролаз: " ... дању и ноћу, под било којом заставом, са било којим теретом, и то без формалности".

Турска данас упозорава: Босфор је закрчен, постао је претијесан. И поставља питање: Шта да се ради?

Међутим, за шест деценија откако је наступила на снагу ова Конвенција много тога се промјенило. Прије свега, откривена су нова налазишта нафте, која се великим дијелом транспортује кроз Босфор и Дарданеле, мамутским трговачким бродовима којих је све више.

Наиме, када је својевремено усвојена Конвенција у Монтреу кроз пролазе који раздвајају Европу и Азију годишње је пролазило неколико стотина бродова, и то за садашње представе - малих. Данас кроз Босфор за 12 мјесеци прође преко 40.000 лађа, што, ако се послужимо једноставнијом рачуницом, у просјеку износи 110 сваког дана. Тонажа је повећана 20 пута, јер су у међувремену изграђене танкерске грдосије дуге и до 300 метара.

Осјећајући угроженом регион мореуза Турска је једнострано увела многа ограничења за пловидбу кроз Босфор и Дарданеле. Ова ограничења су у супротности са оним што је усвојено у Монтреу. Између осталог, Турска тражи да земље чији бродови плове кроз мореузе морају унапријед да пријаве "опасне терете". Пријети се, противном, да ће за такве државе бити забрањен саобраћај. Јер, 1994. године у судару два танкера страдало је 30 лица, а огромне количине нафте које су се изиле у море гориле су данима у Босфору. То је пријетило Истанбулу, па и шире.

Али, многе земље, Русија, Грчка, Уједињених арапски емирати, прије свих, противе се једностраном потезу Турске. Тачно је, да је промет повећан и да је Истанбул угрожен, али многи тврде да се иза свега крију "велике прљаве игре". Ријеч је о нафтоводима које треба да изгради Русија од Бургаса (Бугарска) до Александрополиса (Грчка) за које тренутно нема средстава ни времена као што је овакав грандиозан подухват. И Турска размишља да добије нафтовод којим би се транспортовала нафта из Азарбејџана - од Каспијског мора до Медитерана, односно до западне Европе.

Сада многи виде да је ситуација таква која би довела до кризе сличне оној око Суеца 1957. године. У прошлој години руски бродови су били заустављени 250 пута.

### Рат у планини Кондора

Перу и Еквадор су у рату ограничених размјера због "ничије територије", односно "комада џунгле".

Треба видјети узроке сукоба између два сусједа. Спор је стар више од пола вијека, а корјени сежу у далеко вријема након шпанских освајања "зеленог континента" у 15. вијеку.

Прва разграничења између ових двију држава послје распада шпанско-португалског царства на латинскоамеричком континенту још нису окончана и тешко је наслутити када ће бити. Заправо, протоколом из Рио де Женеира из 1942. године договорено је повлачење границе, јер је њиме окончан једногодишњи рат. Посредници у мировним преговорима и гаранти оживотворења Протокола биле су САД, Аргентина, Чиле и Бразил.

Међутим, Еквадор је одбио да призна одлуку да "комад џунгле", простор од 340.000 квадратних километара на обронцима Кордиљера дел Кондор (планине Кондора), припадну Перуу и цио посао разграничења остао је недовршен. Тако је све било мирно док геолози недавно нису открили да се под џунглом спорног подручја крију велике резерве злата, неких ријетких метала, нафте и уранијума, па је Еквадор одлучио да у спорном подручју без много буке подигне десетак својих војних постаја и тиме симболично докаже да се није одрекао ове територије.

Перу одговара на ове акције Еквадора упућивањем тенкова, артиљерије, борбених авиона и хеликоптера да "уљезе" отјера с простора који, иако необиљежен, сматра дијелом своје територије. Тако под Андима избија сукоб. Тренутно је посредством земаља гарнта Протокола установљено крхко примирје.

Ради се о Давиду и Голијату. О томе говоре бројке и богатство зараћених страна.

Перу се простире на 1.285.000 km<sup>2</sup> и има 23 милиона становника. Располаже са завидним рудним богатством - огромним резервама злата, сребра, угља, пирита, бакра, олова, соли, нафте, цинка и др.

Еквадор заузима 284.000 km<sup>2</sup>, а насељава га 11 милиона житеља, и у односу на свог сусједа прави је сиромаш у рудама, па откривене резерве у спорном подручју добро би дошле овој сиромашној земљи.

Тако политички аналитичари тврде да гранични спорови ескалирају кад се у тим зонама открију неке стратешке сировине. Дакле, повод - економски, посљедице - политичке.

### "Освета" историје

Ситуација је занимљива колико и компликована с обзиром па то да је посљедица "историјских збивања" из друге половине 16. вијека. Наиме, 1565. године енглеска краљица Елизабета I дала је острвце Бреку у Ламаншу једном свом поданику као феудални посјед и додијељујући му, истом при-

ликом, титулу "господара". Њена намјера је била да стане на пут гусарима, који су пресретали и пљачкали лађе, а онда сигурну заштиту налазили на пустим и ненасељеним острвима Сарк и Бреку. у том смислу краљица је обавезала поданика да гони пирате и не дозволи приступ на острво. Радило се, како документи кажу, о привременом рјешењу.

Да ли се данас, послје четири вијека, након издавања "привременог рјешења" ово може сматрати важећим?

У чему је спор? Кад су острва дата "господару" на чување, добиле су самосталност коју су до данас задржали. Острва пису у саставу Велике Британије, у формалном смислу, али надлежност над њима има британска круна.

Занимљиво је да на острвима постоје све структуре власти, укључујући и парламент од 12 чланова, а на челу је Бомон, човјек са титулом племића. Он себе сматра потомком Нормана с француским презименом и једини је легитимни заштитник острва.

Сад су острва купили енглески милијардери који од њих хоће да направе пословну централу за трговину са свијетом. Већ су уложили огромни капитал за уређење острва. Међутим, сусрели су се са непредвидљивом препреком житеља отока који сматрају да им је угрожена "држава". Дошло је до сукоба због сићушних острва између богатих и сиромашних. На острвима живи 570 људи. Бреку има 900 метара дужине, а ширина му је половина од тога. Сарку је још мање. Срећом борба није још почела оружјем, уз вјеровање да судски процес који се води између сукобљених страна неће бити интернационализован кроз конфронтацију двије приобалне земље - В. Британије и Француске - будући да је то чисто британска "унутрашња ствар".

Острвца су у приобалном подручју Француске која за кратко могу имати стратешка значења. Ни незадовољни мјештани неће мировати. Браниће посљедњи феудални посјед у Европи који је под налетом економске моћи и оних којима је више до стварања капитала него до поштовања традиције, мира и уважавања људских права.

### Географија забрињава и војне експерте географе

Корзика, Наполеоново родно мјесто, са 240.000 становника, француско острво у Медитерану, води жестоку кампању за већу аутономију да самоопредјелења и отцјепљења. Ријеч је о сепаратистичкој групацији која пријети да прерасте у мафијашко безакоње. За неколико посљедњих година експлодирало је на хиљаде бомби. У 1995. години на Корзици су одјекнуле 602 експлозије, а у прве двије недјеље 1996. године.

Милитантно "историјско крило" Националног ослободилачког

покрета Корзике демонстрира војну моћ са 600 до 800 модерно наоружаних герилаца (окључујући оклопне аутомобиле, модерно лако пјешадијско наоружање, бомбе, експлозиве итд.).

Ове активности представљају сталну опасност за Француску. Чине се огромни напори да се овај прокрет неутралише, али већ десетинама година он не само што се не распада, већ прераста у све већу опасност да разбукта ватру у зони пренапрегнутог Медитерана.

На просторима Европе, конкретније у Италији, и непознати географски простори могу бити сметња иру у једној држави. Наиме, мала планинска варош на сјеверу Италије од постанка 954. године жели промјену господара. То је мјесто Себорђа која за себе трвди да је независно војводство. Овај градић се хвали да има свога принца, устав, владу, централну банку, валуту, војску коју чини 10 војника (дакле, доста елемената државности) и истиче да 1000 година није потписао никакаву националну повељу о приступању држави у којој се налази.

Град је смјештен у сјеверној Италији, 18 км источно од Монака. Први пут се помиње у историјским документима 954. године када је локални гроф даровао мјесто бенедектинцима. монаси су 1079. постали принчеви, а "војводство" је успјело да избјегне припадност било којој земљи.

"Себорђа није италијанска", наглашава њен принц. Она је стара 1041 годину, а Италија 134. Можда Италија припада Себорђи! Мјештани су гласали за независност 1993. године, па Италија ту ништа не може сем да потпише споразум као што је Француска потписала са Монаком. Заправо, Италијани у Монаку не плаћају порез, а Французи плаћају. Себорђа ће, по мишљењу гувернера централне банке и директора комуникација града, бити "порески и финансијски рај". Она ће за Французе бити Монте Карло.

На Бечком конгресу 1814. године, када се послје Наполеоновог пада, кројила мапа Европе, прескочена је Себорђа, тако да се није нашла на списку земаља које су ушле у Италију када је 1861. ова држава формирана.

Посебно је за Себорђу охрабрујуће, и она се па то позива, што је Мусолини 1943. изјавио и тврдио да Себорђа није италијанска територија.

Међутим, догодило се, да су овај град морали Нијемци да освоје због геостратегијског положаја симболичним ратом у II свјетском рату. Али, 1948. године изненада је постао Италија.

Данас Себорђа жели да на свих 13 квадратних километара свог војводства избјегне замке савремених држава - високе порезе, превише прописа, организациони хаос и корупцију. У Министарству спољних послова у Риму се питају: Гдје би био тај град, и сматрају признавање Себорђе глупошћу? Ипак Себорђа се не предаје лако. Њена 352 држављанина неће ове године плаћати порез Риму. За своју валуту - луичино - сматрају да ће



ускоро постати конвертабилна. А што се тиче устава у процесу је стварања. Истичу да не желе да праве грешке свих држава, сем Британије, чији устав није писан и даље се развија. Ако ће то бити велики порески и финансијски рај за многе државе, онда овај мали простор може дати велике главобоље не само Италији, већ и Европи. Јер, брзо ће се због низа државних олакшица и будућег богатства сучелити интереси сусједних држава.

### Довољан разлог за бригу

Сепаратизам Сјеверне Ирске потреса Енглеску. О томе свједоче бомбе по Лондону као "хитац упозорења" којим Сјеверна Ирска већ 30 година диверзантским и терористичким дејствима води борбу за независност. Присутно је војно насиље са потенцијалима за вођење дуготрајног рата. А сваки рат може да измакне контроли политичара и војске. Ово тим прије што Ирска Република има дуге везе са "републиканским покретом" у Сјеверној Ирској. Стање је максимално заоштрено, јер Сјеверна Ирска не одустаје од свог циља - независност. Ослободилачки покрет Ирске нуди "дејтонску формулу", али Енглеска не прихвата преговоре, док се не заустави тајно насиље.

Кад је о Енглеској ријеч онда се њене бриге осјећају и у простору Јужног Атлантика око исто тако копна окруженог морем - острва Фокланд (Малвини), на којем живи само 2000 Британаца, удаљеног од метрополе преко 10.000 километара. Наиме, због рата који је Енглеска водила против Аргентине око ових острва, у Аргентини се осјећају потреси незадовољства због фокландског рата и због убијених 4.000 људи, а између 10.000 и 30.000 несталих. У овој земљи је 20% незапослених, радници такође постају деперадоси. Аргентина је принуђена да објелодани своме пароду застрашујуће податке о судбини несталих за које ваздухопловни официри причају о летовима смрти у којима су ухапшени, од којих су многи били немоћни да ходају од мучења, укрцавани у авионе, дрогирани, а затим живи избацивани у ријеку Плату и Атлански океан. Због свега овога што је рат донио, осјећају се струјања која наводе на поновни рат, реваншизам и ослобођење отока. Тако острва оваца и пипгвина, како их Енглези зову, и даљ представљају латантну опасност и као старо жариште може постати актуелна нестабилност у овоме региону. А Енглези, неовисно на удаљеност отока, величину и сиромаштво, не одричу се овог врло важног геополитичког и војно-стратегијског простора. Евентуалне жртве нису битне и неће се бројати.

Слична ситуација је и на Хаитима. Послије прошлогодишње интервенције САД, да би се очувао мир на овом отоку, УН су упутиле на овај оток 6.000 војника и 850 цивилних полицајаца. Они су, заправо, замјенили мулти-

националне снаге предвођене САД, које ово острво контролишу из стратешких разлога. Не желе да у непосредној близини имају још једну Кубу.

### Неизвјесна судбина медитеранске стијене

Послије готово 300 година британске владавине становници Гибралтара налазе се у неизвјесности око политике и екопомске будућности ове колоније.

Непрестани притисак Велике Британије и Шпаније, које полаже суверенитет на ову стијену на свом крајњем југу, доживио је свој врхунац у демонстрацијама без преседана у уличном насиљу које влада на овом простору. Напетост расте, јер према споразуму из 1713, којим је Гибралтар додијељен Британији, сада ће полуострво бити додијељено Шпанији. Око 30.000 становника је на ивици, стрпљења, јер се недовољно брзо рјешавају проблеми у колонији. Међутим, Британија пријети наметањем и продужењем директне владавине, уколико се стање не нормализује.

У земљи влада шверц дрогом, корупција, насиље и кријумчарење. Врши се пресретање и претресање бродова. Када је усилиједила интервенција, избила је побуна у којој су масе нартале на снаге безбједности. Шири се талас захтјева за деколонизацијом. Ситуација сваког часа постаје напетија. Британија се још не одриче полуотока. Поручује да ће се повући, кад јој полуострво не буде било потребно. Према геостратешком и геополитичком, као и војном значењу Гибралтара, не може се очекивати скоро повлачење. Гибралтар представља врата Средоземља.

### Много више ни око чега

Ситан географски објекат на административној граници између Савезне Републике Југославије и бивше Југословенске Републике Македоније, као што је кота 1703, жели се претворити у отворен разлог за међународни сукоб. Наиме, са македонске стране стигао је знак за узбуну поводом једне коте у граничном појасу са Србијом. Сваки дан су у Министарство одбране стизали педантно пописани ситни инциденти, који до данас остају непознати међународној јавности, да би се сви заједно скупљени протумачили као ескалација граничних провокација и координирани политичко-психолошки притисак са сјевера. Заправо, у наведеном контексту кота 1703, на коју је наишло неколико југословенских војника, означена је као стратегијски изузетно значајна, па и као могућан повод за насилну акцију македонске армије, коју подржавају снаге САД, пошто је унутар македонске територије (како то истичу Македонци).

Македонска страна захтјева хитно рјешење спора, што је наишло на одобравање снага УНПРОФОР-а, јер постоје разлози да се неспоразум изглади око још неутврђене границе.

Руски војни писац А. Свечин, који је пажљиво истраживао односе између европских држава, писао је трезвено о граничним питањима у раздобљу између два свјетска рата: "Мудра политика биће обазрива у заштити географских интереса, нарочито локалног, уског карактера. Она ће се често ограничити само на то да их укаже стратегији ради њене орјентације, па подвлачећи неопходност њихове одбране". У овоме ставу очевидан је рационалан закључак по којем никакав ситан објекат око граничне линије не може бити стваран разлог за међудржавни сукоб. Ако се, упркос томе, такав разлог истура у први план, врло је вјероватно да он служи као маска за друге, прикривене. Овоме треба додати и то да је британски писац Х.Ц. Велс врло мудро опомињао народе на штету коју може нанијети бескрупулозна и злонамјерна штампа, која је неспособна за било шта добро, а моћна да чини зло.

Некад су колонијалне силе водиле борбу за велике посједе, а данас за мало копно а доста воде, односно мале просторе уз велике бриге који представљају случај укрштања географије, историје, политике, нафте, трговине, економије, војске и националних интереса. Политички филозофи би рекли, да је овдје у питању економија као основа политике у међународним односима.

#### ЛИТЕРАТУРА:

1. Симић М. (1988): Савремени међународни односи и рат, VINC, Београд.
2. Стојановић Бранковић (1992): Теоријски аспекти одбране и заштите; Универзитет у Бањој Луци, 1992.
3. Војна енциклопедија, књ. 3, 4, 7 и 9. РВЕ, Београд, 1972-1975.
4. Мала енциклопедија Просвета, Просвета Београд, 1976.
5. Повијест свијета (превод), Напријед, Загреб и Цанкарјева zaloжба, Љубљана, 1976.
6. Велики атлас свијета, Просвета, Београд и Младинска књига, Љубљана, 1975.
7. Листови: Војска - 15/92, 16/92, 2/92, 7/93, 91/94, 101/94, 96/94, 124/94, 100/94, 110/94, 43/93, 144/95, 151/95, 152/95, 188/96. 189/96.  
Српска војска - 14/93, 27/95. и 30/95.